

Position paper Dreigingsbeeld Ondermijning Nederland

Carola Schouten, burgemeester van Rotterdam

Rondetafelgesprek vaste commissie Justitie en Veiligheid, Tweede Kamer, 7 oktober 2026

In de kern: organiseer de overheid rond het probleem

Ondermijning gaat uiteindelijk over een fundamentele vraag: wie bepaalt de spelregels in onze samenleving? Criminele netwerken zoeken bewust de ruimte op die wij als overheid laten liggen. Ze maken misbruik van onze zorg, nestelen zich in de legale economie, gebruiken onze haven voor de drugshandel en ronselen jongeren voor crimineel werk. Daartegenover staat een overheid die nog te vaak is georganiseerd in afgebakende kolommen: afzonderlijke organisaties en dito wettelijke regimes en beleidsterreinen. Maar criminelen trekken zich niets aan van de grenzen tussen zorgfraude, witwassen, drugshandel, mensenhandel en explosiegeweld.

Daar ligt wat mij betreft de volgende grote stap in onze ondermijningsaanpak: we moeten van incident- en organisatiegericht naar een proactieve aanpak waarbij het criminelen onmogelijk wordt gemaakt om zich te nestelen in de legale economie. Niet onze organisatiestructuur moet bepalen met wie we een veiligheidsprobleem aanpakken; de meest effectieve aanpak vraagt juist het tegenovergestelde. Het probleem bepaalt feitelijk wat er nodig is en dwingt de overheid tot ontschotting. In essentie moet de overheid daarbij hetzelfde denkgereedschap hanteren als criminelen: kijken voorbij vaststaande structuren en bezien waar ruimte is om gericht en flexibel de pas voor criminelen af te snijden. Als het probleem veelkoppig is, dient de overheid dat ook te zijn. Denk daarbij vooral in het vooraf opwerpen van drempels: niet achteraf in de handhaving.

Ondermijning in de praktijk

Hoe noodzakelijk die manier van denken én opereren is, bleek onlangs tijdens een pandbezoek in Rotterdam. Daar werden kinderen en jongeren opgevangen onder zeer dubieuze omstandigheden. Sommigen gingen niet naar school, stonden niet ingeschreven in de Basisregistratie Personen en waren meerdere keren verhuisd. Gemeenten en verantwoordelijke instellingen waren hen uit het oog verloren. Tegelijkertijd ontving het betrokken zorgbureau vermoedelijk duizenden tot tienduizenden euro's per kind per maand. Verschillende overheidsorganisaties beschikten over delen van de informatie. Maar niemand (over)zag het geheel.

Dat is precies de blinde vlek waar criminele en malafide netwerken van profiteren. Als de overheid niet in staat is binnen de eigen verantwoordelijkheden de baas te zijn in zo'n situatie, is het cruciaal om een andere werkwijze te hanteren om ondermijning voor te zijn. En die werkwijze is het beste af te kijken bij de mensen die we zoveel mogelijk willen beperken in hun gang door de wereld: criminelen. Hoe zijn zij georganiseerd? Hoe kunnen we hen een stap voor blijven? Beter nog: hoe kunnen we hen bij iedere stap de pas afsnijden zodat zij geen bedding vinden in de bovenwereld? Hiertoe dienen we de overheid rond het probleem te organiseren. Hierbij zijn een aantal stappen noodzakelijk.

1. Voorkomen: breng de overheid terug naar de wijk

Ondermijning wordt niet in rapporten gevoeld, maar in straten en buurten. Vaak door mensen die klem komen te zitten door financiële problemen, loyaliteit en criminele dreiging. Buren zien wat er gebeurt. Ondernemers merken wanneer hun zaak wordt misbruikt. Ouders zien wanneer jongeren worden benaderd met de belofte van snel geld. Zodra iedereen op de hoogte lijkt te zijn van de ondermijning, behalve de overheid, ontstaat er ruimte voor parallelle structuren.

Een sterke overheid verschijnt niet pas nadat het misgaat. Zij is er voordat het misgaat. Daarom moeten we blijvend investeren in kwetsbare en risicojongeren. Preventie met gezag moet een structureel onderdeel worden van onze aanpak. Dat vraagt om een sterke keten in de jeugdzorg, betere samenwerking tussen veiligheid, onderwijs, zorg en jongerenwerk en vooral: investeren in de toekomst van jongeren voordat criminelen dat doen.

2. Drempels opwerpen: Sluit de voordeur van de bovengrondse economie

Een inschrijving bij de Kamer van Koophandel is toegang tot de bovengrondse economie. Die toegang wordt ook misbruikt door criminelen. Dat zien we bijvoorbeeld in de Rotterdamse haven waar dekmantelfirma's drugstransporten faciliteren.

We moeten niet aan de achterkant repareren met politie, justitie en gemeenten wat we aan de voorkant hadden kunnen voorkomen. Een sterkere poortwachtersfunctie van de Kamer van Koophandel is hierbij geboden, ook om drempels op te werpen in sectoren waar criminelen zich bewust proberen te nestelen.

Dit geldt bijvoorbeeld voor de zorg. Het moet moeilijker worden om zonder voldoende deskundigheid, betrouwbaarheid en financiële transparantie een zorgorganisatie op te zetten. Ook vraagt dit om een bredere toepassing van de Bibob-aanpak en meer financiële expertise om malafide constructies vroegtijdig te herkennen.

3. Kennis en informatie: verbind als overheid de eigen informatie en deel kennis

De Wet gegevensverwerking door samenwerkingsverbanden moest de informatiedeling eenvoudiger maken, maar uitvoerende organisaties ervaren nieuwe beperkingen. Criminele verdienmodellen veranderen sneller dan onze wettelijke kaders. We kunnen niet voor elk nieuw fenomeen opnieuw jarenlang een juridische en organisatorische route doorlopen.

Maak informatiedeling daarom flexibel en probleemgericht, met behoud van de noodzakelijke rechtswaarborgen. Begin daarbij met zorgcriminaliteit. Informatie die de overheid al bezit, moet terechtkomen waar deze nodig is om mensen te beschermen, kwetsbaren te helpen en criminaliteit te stoppen.

4. Aanpakken: geef het lokaal bestuur de mogelijkheid echt te handelen

Een optimaal effectieve ondermijningsaanpak vraagt om een langdurige en intensieve samenwerking. Om niet alleen uitvoerders, maar juist ook opdrachtgevers en criminele structuren te ontmantelen, moeten zowel de politie als het Openbaar Ministerie op sterkte zijn. Ook een nauwere samenwerking met bijvoorbeeld de FIOD, de Belastingdienst en de Douane is onmisbaar om criminele verdienmodellen daadwerkelijk financieel te raken. Alle koppelingen en samenwerkingsvormen tussen lokaal zicht en landelijke expertise moeten ervoor zorgen dat er sneller en gericht gewerkt kan worden door informatie te delen en deze gezamenlijk te analyseren, om vervolgens gezamenlijk op te treden. Daarbij is een nauwere samenwerking met

de Inspectie Gezondheidszorg en Jeugd van groot belang om signalen onderdeel te maken van de handhaving en opsporing. Tot slot, vertaal het landelijke dreigingsbeeld naar concrete regionale en lokale handelingsagenda's en geef gemeenten de instrumenten om daadwerkelijk in te grijpen.

Tot slot

De georganiseerde misdaad heeft geen last van onze organisatiestructuur. Waarom zouden wij die ons dan wel laten beperken? De volgende fase van de ondermijningsaanpak vraagt daarom niet in de eerste plaats om nóg meer afzonderlijke maatregelen. Zij vraagt om een andere manier van organiseren. Alleen zo kunnen criminelen de pas worden afgesneden. In feite dienen we als overheid strakker, flexibeler en brutaler samen te werken dan criminelen. Wat zij kunnen, kunnen wij beter, sneller en effectiever. Alleen zo omsluiten we het criminele probleem als een vuist. Door hen te volgen in verschillende (kwetsbare) sectoren. Door als één overheid samen te werken en toe te slaan. Door geen zuurstof te geven aan ondermijnende veenbrandjes die kunnen uitgroeien tot een verstikkend inferno.

De rechtsstaat moet niet alleen sterker zijn dan de onderwereld; ze moet alle hoekjes van de criminele gereedschapskist niet alleen kennen, maar ook aanwenden om criminaliteit voor te zijn. Dus drempels opwerpen aan de voorkant, niet achteraf in de handhaving. Dan ben je te laat. Als de overheid dit goed doet, zullen inwoners dat aan den lijve ervaren op straat, op hun werk en in de bescherming die zij van hun overheid mogen verwachten.